

QORAQALPOQ RAQSI: MADANIY MEROS VA XALQ AN'ANALARI AKS ETTIRILGAN SAN'AT

Asanova Asemoy

*Uzbekiston Davlat Xareografiya Akademiyasi Urganch filiali 2-bosqich
talabasi*

Annotatsiya: *Qoraqalpoq raqsi qadimiy madaniyat va xalqning an'anaviy urf-odatlarini o'zida mujassam etgan noyob san'at turidir. Qoraqalpoq xalqining boy tarixi va madaniy merosi turli xil raqslar orqali ifoda etilib, xalqning ruhiyati, madaniy qadriyatlari va hayot tarzi bilan chambarchas bog'liqdir. Ushbu maqolada qoraqalpoq raqslari tarixiy ildizlari, uslublari va ularning ahamiyati haqida so'z yuritiladi.*

Kalit so'zlar: *madaniyat, uslub, urf-odat, jasorat, marosim, ansambl, professional raqs, ta'lim, hamkorlik, festival.*

1. QORAQALPOQ RAQSINING TARIXI

2. QORAQALPOQ RAQS USLUBLARI

3. QORAQALPOQ RAQSINING ZAMONAVIY RIVOJI

1.1 QORAQALPOQ RAQSINING TARIXI

Qoraqalpoq raqsi o'zining ko'p asrlik tarixi davomida xalqning madaniyati, urf-odatlari va hayot tarzini ifoda etgan o'ziga xos san'at shakli sifatida rivojlanib kelgan. Qoraqalpoq xalqining boy folklor va og'zaki ijodiyoti asosida shakllangan bu raqs san'ati qadimiy marosimlar, xalq bayramlari va diniy an'analar bilan chambarchas bog'liq. Qoraqalpoq raqsining tarixi asosan xalqning kundalik hayoti, ijtimoiy-siyosiy o'zgarishlari va tabiat bilan uyg'un yashashiga asoslangan.

Qadimiy ildizlar

Qoraqalpoqlar Markaziy Osiyoning ko'chmanchi xalqlaridan biri bo'lib, ularning raqs san'ati ham o'sha davrlarning madaniyati va turmush tarzi bilan bog'langan. Raqslar asosan xalqning mehnat jarayonlari, tabiat bilan bo'lgan

munosabatlari va diniy e'tiqodlarida o'z aksini topgan. Qadimiy qoraqalpoq raqslari ko'chmanchi xalqning erkinlik, jasorat va jismoniy quvvatini ifoda etgan bo'lib, ular tabiatga yaqin harakatlar va energetik motivlar bilan boyitilgan.

Dastlabki qoraqalpoq raqslari to'y marosimlari, hosil bayramlari va diniy an'analar bilan bog'liq bo'lgan. Bu davrda raqslar ko'pincha diniy e'tiqodlar va marosimlar tarkibida ijro etilib, xalqning ma'naviy dunyosini ifodalagan. Raqslar faqatgina quvonchli marosimlar emas, balki ba'zi diniy bayramlar va tabiatga bag'ishlangan marosimlarda ham ijro etilgan.

Qoraqalpoq raqsining ahamiyati

Qoraqalpoq raqs san'ati xalqning tarixiy, madaniy va ma'naviy hayotini aks ettiruvchi noyob san'atdir. U milliy o'ziga xoslikni, xalqning ruhiyatini va urf-odatlarini saqlab kelishda muhim o'rin tutadi. Qoraqalpoq raqsi xalqning o'tmishdagi hayoti, tabiat bilan bog'liq munosabatlari, mehnat va marosimlarini ifoda etuvchi bir vosita bo'lib, u xalqning madaniy o'ziga xosligini dunyoga namoyon etishda katta ahamiyatga ega.

2.1 QORAQALPOQ RAQS USLUBLARI

Qoraqalpoq raqsi xalqning boy madaniyati va turmush tarzini ifodalovchi san'at turlaridan biri bo'lib, o'ziga xos uslublari va harakatlari bilan ajralib turadi. Qoraqalpoq raqs uslublari asosan erkaklar va ayollar raqslari o'rtasida farqlanadi, shu bilan birga juftlik raqslari ham mavjud. Har bir raqsning harakati xalqning turmush tarzi, mehnat faoliyati, urf-odatlari va marosimlari bilan bog'liq holda o'ziga xos ma'no va estetika kasb etadi.

Erkaklar raqsi

Qoraqalpoq erkaklar raqsi o'zining kuchli, energetik va jasoratli harakatlari bilan ajralib turadi. Bu raqslar erkakning jismoniy qudrati, jasorati va mehnatkashligini ifoda etishga mo'ljallangan. Erkaklar raqsidagi asosiy elementlar quyidagilardan iborat:

1. **Keng va kuchli qo'l harakatlari** – erkaklar raqsida qo'l harakatlari keng ko'lamda, ba'zan keskin ravishda amalga oshiriladi. Ushbu harakatlar kuch va irodani ifodalaydi.

2. **Keskin sakrashlar va burilishlar** – erkaklar raqsining yana bir o‘ziga xos elementi – bu yuqori darajadagi sakrashlar va keskin burilishlardir. Bu harakatlar raqsboplik va jismoniy qudratni ifodalaydi.

3. **Tezkor harakatlar** – erkaklar raqsi harakatlarning tezligi va dinamikasi bilan ajralib turadi. Raqsning ba’zi qismlarida tezkor qadamlar va sakrashlar orqali kuchli harakatlar amalga oshiriladi.

4. **Zamin bilan bog‘liq harakatlar** – erkaklar raqsi ko‘pincha yerga yaqin turib, qo‘l va oyoqlarni yerga tekkizgan holda amalga oshiriladi. Bu harakatlar qoraqalpoq xalqining tabiat va yer bilan uyg‘unligini ifodalaydi.

Erkaklar raqsi asosan jangovar, mehnat jarayonlari yoki tabiat bilan bog‘liq marosimlarda ijro etiladi. Harakatlar erkakning jismoniy kuchini va mardligini ta’kidlaydi.

Ayollar raqsi

Ayollar raqsi qoraqalpoq raqs san’atida o‘zgacha nafislik va o‘ynoqilik bilan ajralib turadi. Bu raqslarda ayollarning nozikligi, nafisligi va go‘zalligi aks ettiriladi. Ayollar raqsidagi asosiy elementlar quyidagilardan iborat:

1. **Yumshoq qo‘l harakatlari** – ayollar raqsida qo‘llar yumshoq va silliq harakatlar bilan raqsni bezatadi. Qo‘l harakatlari o‘ta nafislik va muloyimlikni aks ettiradi.

2. **Nafis gavda harakatlari** – ayollar raqsida gavdaning nozik burilishlari va asta-sekin harakatlari muhim o‘rinni egallaydi. Gavda harakatlari bilan ayolning go‘zalligi va estetikasi ifodalanadi.

3. **Silliq qadamlar va sakrashlar** – ayollar raqsi tezkor emas, balki silliq qadamlar va harakatlar bilan ijro etiladi. Bu raqsning estetik ko‘rinishini oshiradi va ayollarning latofatini ta’kidlaydi.

4. **Yuz va gavdaning ifodalari** – ayollar raqsida harakatlar bilan bir qatorda yuz ifodalari ham muhim o‘rin tutadi. Raqs davomida ayollar tabassum bilan ijro etadi, bu esa raqsga o‘ynoqilik va quvonch hissini qo‘shadi.

Ayollar raqsi odatda marosimlar va bayramlarda ijro etiladi. Bu raqslar orqali ayollarning nafisligi va ruhiy quvvatlari ifoda etiladi. To‘y marosimlarida

yoki mehnat bayramlarida ayollar raqsi go‘zallik va quvonchning ifodasi sifatida namoyon bo‘ladi.

Juftlik raqslari

Juftlik raqslari qoraqalpoq raqs san’atida erkak va ayolning o‘zaro uyg‘unligini aks ettiruvchi raqs turidir. Juftlik raqslari odatda to‘y marosimlarida ijro etilib, unda kelin va kuyovning bir-biriga bo‘lgan muhabbati, oilaviy birlik va hamkorlik ifodalanadi. Juftlik raqsining asosiy elementlari:

1. **Erkak va ayol harakatlarning uyg‘unligi** – juftlik raqsida erkak va ayolning harakatlari bir-birini to‘ldiradi. Erkakning kuchli va keng harakatlari ayolning nafis va silliq harakatlari bilan uyg‘unlashadi.
2. **Yuqori darajadagi hamkorlik** – juftlik raqsi erkak va ayolning birgalikdagi harakatlari bilan amalga oshiriladi. Bu raqsda bir-biriga bo‘lgan ishonch va o‘zaro yordamning ahamiyati katta.
3. **Ritmik harakatlar** – juftlik raqsida ritm va musiqaga mos harakatlar muhim o‘rin tutadi. Erkak va ayol musiqaga mos ravishda bir xil ritmik harakatlar qiladi.

Juftlik raqslari qoraqalpoq to‘y marosimlarida va bayram tadbirlarida ko‘p uchraydi. Bu raqslarda oila va sevgining birligi ramziy ma'noda ifodalanadi.

Qoraqalpoq raqs uslublarining umumiy xususiyatlari

Qoraqalpoq raqs san’ati milliy urf-odatlar va xalqning tabiat bilan aloqalarini aks ettiruvchi turli xil harakatlar va ifodalar bilan boyitilgan. Erkaklar va ayollar raqslari harakatlarning texnikasida va mazmunida farq qiladi, lekin ularning ikkalasi ham xalqning tarixiy tajribalari, turmush tarzi va ma’naviyatini aks ettiradi. Umuman olganda, qoraqalpoq raqs san’ati keng harakatlar, tabiatga yaqinlik va estetik nafislik bilan ajralib turadi.

Qoraqalpoq raqs uslublarining xilma-xilligi va chuqur mazmuni xalqning boy madaniy merosini saqlab kelmoqda va zamonaviy ijrochilar tomonidan yanada rivojlantirilmoqda.

3.1 QORAQALPOQ RAQSINING ZAMONAVIY RIVOJI

Qoraqalpoq raqsi o'zining boy tarixiy merosini saqlab kelgan holda, zamonaviy davrda ham rivojlanishda davom etmoqda. Zamonaviy rivojlanish jarayonida qoraqalpoq raqsi xalq an'analari va urf-odatlariga asoslangan holda yangilanib, professional sahna san'ati darajasiga ko'tarildi. Shuningdek, zamonaviy texnologiyalar, yangi ijrochilik usullari va xalqaro hamkorliklar qoraqalpoq raqs san'atining jadal rivojlanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatmoqda.

Professional raqs ansambllarining shakllanishi

Sovet Ittifoqi davrida qoraqalpoq raqsi sahna san'ati sifatida rivojlanishga katta qadam qo'ydi. Bu davrda raqs san'atining professional darajada ommalashishi uchun yangi ansambllar tashkil etildi, ular xalq raqslarini sahnalashtirish va ijrochilik san'atini rivojlantirishda muhim rol o'ynadi. Eng mashhur ansambllardan biri "**Qoraqalpoq davlat raqs ansambli**" bo'lib, bu jamoa qoraqalpoq xalq raqslari va ularning zamonaviy talqinlarini professional sahnalarda namoyish etib kelmoqda.

Bu ansambllarning tashkil etilishi bilan qoraqalpoq raqsi nafaqat o'z yurtida, balki xalqaro sahnalarda ham tanila boshladi. Zamonaviy raqs ansambllari an'anaviy qoraqalpoq raqslarini saqlab qolish bilan birga, yangi harakatlar, texnikalar va sahna dekorlari bilan boyitgan. Bu esa xalq raqslarining yangi avlod ijrochilari orasida ham ommalashishiga yordam berdi.

Zamonaviy raqs texnikalari va uslublari

Zamonaviy qoraqalpoq raqs san'atida an'anaviy uslublari saqlanib qolgan bo'lsa-da, ular yangi ijrochilik texnikalari bilan boyitildi. Raqs texnikalari endi yanada murakkabroq bo'lib, sahnaga moslashtirilgan harakatlar va zamonaviy texnologiyalardan foydalanish raqslarga yangicha talqin kiritdi. Xususan, sahna dekorlari, yorug'lik effektlari va musiqiy ijro zamonaviy qoraqalpoq raqslarida keng qo'llanilmoqda.

Zamonaviy raqs ijrochilari turli xalqaro festivallar va tadbirlarda ishtirok etib, boshqa xalqlarning raqs san'atlari bilan tajriba almashmoqda. Bu jarayon qoraqalpoq raqs san'atiga yangi ijrochilik elementlari, yangi musiqiy yo'nalishlar va uslublari olib keldi. Ayniqsa, xalqaro miqyosda tanilgan festivallar qoraqalpoq raqs san'atining rivojlanishi uchun katta imkoniyat yaratdi.

Yosh avlodning roli va ta'lim

Bugungi kunda qoraqalpoq raqs san'atining rivojlanishida yosh avlodning o'rni katta. Yosh raqqos va raqqosalar an'anaviy raqslarni o'rganish va o'zlashtirish bilan bir qatorda, zamonaviy ijrochilik usullarini o'zlarining ijodiy faoliyatlariga tatbiq etmoqda. O'zbekistonda va qoraqalpoq hududida raqs san'atiga ixtisoslashgan o'quv markazlari va maktablar faoliyat ko'rsatmoqda, bu esa raqs san'atining davomiyligi va professional darajada rivojlanishini ta'minlaydi.

Yosh raqqoslar orasida xalqning madaniy merosini saqlab qolishga va uni zamonaviy sahnalarda ijro etishga katta e'tibor berilmoqda. Bu esa qoraqalpoq raqs san'atini nafaqat milliy darajada, balki xalqaro miqyosda ham yangi bosqichlarga ko'tarilishiga sabab bo'lmoqda.

Xalqaro hamkorliklar va festival ishtiroklari

Zamonaviy qoraqalpoq raqsi nafaqat mahalliy, balki xalqaro maydonda ham faol rivojlanmoqda. Qoraqalpoq raqs ansambllari va individual ijrochilar turli xalqaro raqs festivallarida, madaniy tadbirlarda qatnashib, o'z xalqining raqs san'atini dunyoga tanitmoqda. Bu jarayon boshqa xalqlarning raqs san'atiga qiziqish uyg'otib, qoraqalpoq raqsining xalqaro miqyosda tanilishiga sabab bo'lmoqda.

Xalqaro festival va ko'rgazmalarda qoraqalpoq raqsi nafaqat an'anaviy shaklda namoyish etiladi, balki zamonaviy talqinlar va ijro usullari orqali yangi talqinlarda ham sahnalashtirilmoqda. Bu esa raqs san'atining doimiy rivojlanishini ta'minlaydi va xalqning boy madaniy merosini ommalashtirishga xizmat qiladi.

Zamonaviy ijodkorlarning roli

Bugungi kunda qoraqalpoq raqs san'ati sohasida faoliyat yuritayotgan zamonaviy ijodkorlar va raqs ustalari xalq raqslarini yangi talqinlarda yaratishga katta e'tibor qaratmoqda. Ular an'anaviy qoraqalpoq raqsi motivlari va harakatlarini saqlab qolgan holda, zamonaviy texnikalar va ijrochilik usullarini qo'llab, yangi ijodiy asarlar yaratmoqda. Shuningdek, yangi raqs kompozitsiyalari va sahnalashtirilgan raqs spektakllari orqali qoraqalpoq xalqining zamonaviy hayoti va turmush tarzini ifoda etishga intilishmoqda.

Ijodiy yondashuv orqali qoraqalpoq raqs san'ati nafaqat sahna san'atining bir qismiga aylangan, balki xalqning o'zini ifoda etish vositasi sifatida ham xizmat qilmoqda. Yangi raqs kompozitsiyalari orqali milliy g'urur va o'zlikni anglashning ramziy ma'nolari sahnalarda aks ettirilmoqda.

Xulosa

Qoraqalpoq raqsi xalqning boy tarixiy va madaniy merosini o'zida mujassam etgan san'atdir. Ushbu raqsar orqali xalqning ma'naviyati, urf-odatlar, mehnat jarayonlari va turmush tarzi aks ettiriladi. Qoraqalpoq raqsarl nafaqat xalq an'analari, balki jahon madaniyati uchun ham qimmatli san'at durdonalaridan biri bo'lib qolmoqda. Zamonaviy raqqoslar va ansambllar tomonidan saqlanib va rivojlantirilib kelinayotgan qoraqalpoq raqsi xalqning ajralmas madaniy merosidir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. <https://karakalpakstan.travel/dance/?lang=uz>
2. https://uz.wikipedia.org/wiki/Qoraqalpog%27iston_milliy_raqsi
3. <https://cyberleninka.ru/article/n/madaniy-meros-ob-yektlarini-o-rganish-va-uning-maket-komponovkasini-gat-dasturi-yordamida-ishlab-chiqish-qoraqalpog-iston>
4. <https://jdpu.uz/wp-content/uploads/2020/06/Xoreografiya-va-raqs-sanati-asoslari.%D0%A1%D0%B0%D0%B8%D1%82%D0%BE%D0%B2%D0%B0-%D0%AD.pdf>
5. <https://fanvatalim.uz/uz/article/150/>
6. <https://api.ziyonet.uz/uploads/books/10001253/ym3ZYmjEGwX3XGD.pdf>
7. https://api.scienceweb.uz/storage/publication_files/1891/4183/6384674e84758_1-209_II%20qism.pdf
8. <https://dsmi.uz/wp-content/uploads/2023/08/ux-2021-02.pdf>
9. <https://lex.uz/uz/docs/-5413881>
10. https://api.scienceweb.uz/storage/publication_files/1891/4182/63822a94d7fce_1-206_I%20qism.pdf
11. <https://dsmi.uz/wp-content/uploads/2023/08/ux-2022-02.pdf>

12. <https://legacy.uz/uz/qoraqalpoq-madaniyatini-tasvirlgan-berdaq-milliy-muzeyi/>
13. <https://tyiu.uz/elibrary/books/20230331105416.pdf>
14. https://uniwork.buxdu.uz/resurs/12865_1_35B6D2E9A7ED4554794AFEBF8BD2A90CD0E79387.pdf
15. <https://nauchniyimpuls.ru/index.php/noiv/article/download/14627/10294/10054>